

13. Чеберяк П.П. // Завдання судових експертиз при розкритті й розслідуванні злочинів, вчинених в економічній сфері України. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2013. Вип. 10. С. 83–88.

14. Германюк І.В. // Актуальність та проблематика судово-економічної експертизи у справах про банкрутство // [Електронний ресурс] / І.В. Германюк // Рік.-2023 – Режим доступу: <http://journals.maup.com.ua/index.php/expert/article/view/2345/2824>.

15. Хомутенко О.В., Кудряшова С.В. // Про предмет і об'єкт судової економічної експертизи // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2010. – Вип. 10. – С. 553–561.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КРИМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ НИНІШНЬОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Сокуренко Віталій,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права та кримінології

факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування

Одеського державного університету внутрішніх справ

Оптимізм знаменитого американського криміналіста Пола Кірка щодо галузі криміналістики в 1947 році практично розвіявся трохи більше ніж за два десятиліття. У 1968 році Кірк скаржився: [1] «Прикро, що багато адміністраторів, поліція, можливо, громадськість і навіть багато криміналістів вважають, що достатньо залучити хіміка для проведення хімічних операцій у криміналістичній лабораторії, серолога для визначення групи крові та аналізів на осад, спектрографа для роботи з сучасними інструментами та любителя зброї для ідентифікації вогнепальної зброї. Жоден із цих людей не знатиме основних принципів наукового розслідування злочинів. Досвід показує, що вони зроблять неправильно, а пропустять правильно, тому що вони не криміналісти».

Важливість глибшого дослідження «особи злочинця» у криміналістиці з позицій кримінології на засадах «знаменитої криміналістичної теорії відзеркалення» через концепт »Духу,

Душі й Тіла» на противагу біосоціальної сутності людини. Поняття «особа злочинця» поєднує в собі соціологічне поняття особи і юридичне – злочинець. Тому дана проблема повинна розв'язуватися, виходячи із загального вчення про особу як таку [2, с. 235]. Звичайно, ширшим є поняття «людина», яке охоплює нерозривну єдність двох сторін її суті: соціальної та біологічної. У понятті «особа» фіксуються лише її соціальні ознаки. Особа – це соціальна якість людини, те, ким вона стала у процесі соціалізації. Ці якості особи визначаються рівнем її свідомості, змістом внутрішнього духовного світу. Обумовлена соціальним середовищем і попереднім досвідом, свідомість стає активним елементом особи, визначаючи у конкретних випадках вибір нею тієї чи іншої форми поведінки [3, с. 16]. Ознаки особи можуть бути як позитивними, так і негативними. Останні найбільш характерні для особи злочинців. З позиції кримінального права – це суб'єкт кримінального правопорушення, тобто, фізична осудна особа, яка вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 1 ст. 18 КК України) [4]. Наукова розробка криміналістичного дослідження особи злочинця, тактики та методики отримання і використання інформації про нього, має важливе практичне і теоретичне значення для повного, всебічного та швидкого досудового розслідування кримінального правопорушення [3].

Сучасні загрозливі тенденції злочинності неповнолітніх та необхідність вироблення криміналістичних/кримінологічних тактик і стратегій боротьби з нею (або чому сучасні діти дедалі частіше характеризуються особливою жорстокістю вчинення кримінальних правопорушень/злочинів, що спостерігається в українському соціумі та загалом світовому товаристві?). Україна послідовно рухається до високих демократичних стандартів згідно з євроінтеграційним напрямом розвитку, зобов'язалася забезпечити максимальне дотримання прав і свобод дітей, а в разі вчинення щодо них злочинів – гарантувати виконання завдань кримінального провадження. Забезпечувати захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності відповідно до своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, щоб до кожного учасника кримінального провадження була

застосована належна правова процедура (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України) [5].

На сьогодні суспільство вимагає від правоохоронних органів визначення нових стратегічних напрямів їхньої діяльності, створення оновленої ефективно чинної системи з протидії злочинним проявам, пошуку нових підходів до боротьби зі злочинністю неповнолітніх, які б враховували сучасні потреби правоохоронної практики. Злочинна діяльність неповнолітніх набуває дедалі більш організованого характеру. Частіше діти входять до складу злочинних угруповань. За даними наукових досліджень, у склад кожної 12-ї групи входить неповнолітній. Неповнолітні злочинці діють більш відкрито, жорстоко й зухвало, застосовуючи зброю та спеціальні засоби. Неповнолітні почали використовувати складні способи підготовки, вчинення й приховування злочинної діяльності. Все це суттєво впливає на організаційно-тактичне забезпечення проведення слідчих (розшукових) дій, що потребує певного переосмислення й удосконалення з урахуванням сучасних наукових підходів та потреб слідчої практики. Вказане зумовлює актуальність дослідження, у якому на основі положень КПК України висвітлювались би питання розробки й удосконалення криміналістичної характеристики крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми, організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях цієї категорії [6, с. 193].

Актуальні питання криміналістичного дослідження особи злочинця через призму кримінології є важливою темою для сучасної правової науки. Кримінологія та криміналістика тісно пов'язані між собою, і розгляд цих питань через призму обох дисциплін дозволяє отримати більш повну картину злочинної поведінки та особистості злочинця, а саме:

– вивчення психологічних характеристик злочинця є ключовим завданням кримінології. Криміналістичне дослідження дозволяє визначити типові риси характеру, мотиви, та можливі патології, які можуть спонукати до злочинної діяльності;

– кримінологія досліджує вплив соціального оточення, економічного стану, рівня освіти та інших факторів на формування особистості злочинця. Це дозволяє зрозуміти, як зовнішні обставини можуть сприяти формуванню кримінальної поведінки;

– важливим аспектом є дослідження рецидиву – повторного вчинення злочину тією ж особою. Кримінологічний аналіз допомагає виявити причини рецидивізму та способи його попередження;

– вивчення особистості злочинця також включає аналіз так званої криміногенної особистості, тобто тих, хто схильний до вчинення злочинів через певні особистісні або соціальні фактори;

– кримінологія також зосереджується на розробці профілактичних заходів, спрямованих на запобігання злочинів шляхом аналізу ризиків і розробки відповідних програм реабілітації;

– ефективна боротьба зі злочинністю вимагає поєднання методів криміналістичного аналізу та кримінологічного підходу. Це дозволяє не лише розслідувати конкретні злочини, але й розуміти загальні тенденції в злочинності та розробляти ефективні стратегії її подолання.

Ці питання є особливо важливими в умовах сучасного суспільства, де злочинність стає більш складною і різноманітною. Аналіз особи злочинця через призму кримінології дозволяє краще розуміти причини та умови злочинної поведінки, що є основою для розробки ефективних заходів боротьби зі злочинністю.

Характерні негативні ознаки особи злочинця. Негативні ознаки особи злочинця – це характеристики, що відрізняють особу, яка скоїла злочин, від законотворчої частини суспільства. Ці ознаки можуть мати різний характер і включати як особисті, так і соціальні аспекти. Тут важливо вказати на такі характеристики:

– людина з негативними ознаками може проявляти зневагу до соціальних норм і правил. Вона може бути схильною до агресивної поведінки, маніпуляції, брехні та інших форм деструктивної діяльності;

– багато злочинців мають історію повторного скоєння злочинів, що свідчить про певну стійкість негативних установок і нездатність або небажання до реінтеграції у суспільство;

– багато злочинців можуть бути соціально ізольованими, мати обмежені або конфліктні стосунки з оточуючими, що може посилювати їх відчуження від суспільства і підштовхувати до протиправної діяльності;

– злочинці можуть мати слабкі уявлення про моральні та етичні норми, або ж бути готовими ігнорувати їх заради власної вигоди;

– серед злочинців часто зустрічаються особи з низьким рівнем освіти, що може обмежувати їхні законні можливості для досягнення успіху;

– деякі злочинці мають певні психічні розлади або аномалії, які можуть впливати на їхню поведінку і сприяти вчиненню злочинів;

– зловживання алкоголем чи наркотиками часто супроводжує злочинну діяльність, адже це може знижувати моральні бар'єри й підштовхувати до протиправних дій.

Ці ознаки можуть не лише допомогти в розумінні причин і мотивів злочинної поведінки, але й використовуються для профілактики злочинності та реабілітації осіб, що скоїли злочини.

Сучасні тенденції злочинності неповнолітніх. Сучасні тенденції розвитку злочинності серед неповнолітніх викликають занепокоєння як серед правоохоронних органів, так і серед суспільства загалом. Основні тенденції, що спостерігаються останніми роками:

- зростання кількості злочинів, пов'язаних з насильством, у тому числі тяжких злочинів, таких як вбивства, розбійні напади, побиття;

- неповнолітні дедалі частіше стають частиною організованих злочинних груп, де вони виконують ролі, які дорослі не бажають виконувати, адже підлітки піддаються меншим покаранням;

- злочини, пов'язані з кіберпростором, такі як хакерство, кібершахрайство, булінг в інтернеті, стають дедалі поширенішими серед молоді;

- соціальні мережі часто стають майданчиком для булінгу, розповсюдження шкідливого контенту та навіть організації злочинних дій;

- вік, коли підлітки вперше скоюють злочини, поступово знижується, що свідчить про погіршення соціальної ситуації та недостатню профілактичну роботу;

- вживання наркотичних засобів і алкоголю серед неповнолітніх часто стає причиною або каталізатором злочинної поведінки;

- соціально-економічні проблеми, такі як бідність, безробіття та розпад сімей, сприяють росту злочинності серед молоді;

- відсутність достатньої кількості програм профілактики злочинності, а також недостатня робота з дітьми з груп ризику, призводить до того, що підлітки легко піддаються злочинному впливу.

Ці тенденції підкреслюють необхідність комплексного підходу до профілактики злочинності серед неповнолітніх, включаючи посилення соціальної підтримки, освіти та правової відповідальності.

Особливості злочинності неповнолітніх в умовах нинішньої російсько-української війни. В умовах російсько-української війни спостерігається значний вплив на суспільство, особливо на молодь, яка стає вразливою до впливу деструктивних сил. Війна створює умови для зростання рівня насильства, а також для виникнення нових форм злочинності серед неповнолітніх. Включення молоді у незаконну діяльність, таку як підпали військових об'єктів, диверсії на транспортній інфраструктурі, та розповсюдження наркотиків, є частиною більшої проблеми, що пов'язана зі зростанням психологічного напруження та зниженням моральних норм серед певних груп населення.

Це призводить до збільшення випадків насильства, включаючи сексуальне насильство, що часто має трагічні наслідки. Черствість і байдужість, що виникають внаслідок постійного перебування в умовах війни, роблять людей менш чутливими до страждань інших, що своєю чергою веде до деградації суспільної моралі.

Важливо розуміти, що ці явища не є неминучими наслідками війни, а скоріше результатом складної взаємодії соціальних, психологічних та економічних факторів, які можна і потрібно коригувати. Вкрай важливо забезпечити психосоціальну підтримку молоді, відновити системи освіти і виховання, які сприятимуть формуванню здорових цінностей і норм поведінки.

Посилення уваги до цих проблем з боку суспільства та держави, а також активне залучення фахівців з психологічної, соціальної та духовної підтримки може допомогти знизити рівень насильства та кримінальної активності серед неповнолітніх.

Висновки. В умовах нинішньої російсько-української війни неповнолітніх залучають до підпалів військових авто та підпалів обладнання залізниці, до розповсюдження наркотиків шляхом закладок. Збільшилась кількість згвалтувань неповнолітніми, іноді навіть із наступним вбивством жертви. Це все відголоси війни, які підвищили рівень черствості населення.

Література:

1. Kirk PL. Criminalistics at the crossroads. *The Criminologist*. 1969; 4(11): 35–42.
2. Закалок А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ : Ін Юре, 2007. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінології науки. 424 с.
3. Криміналістика : підручник / В. Ю. Шепітька. 5-те вид. переробл. та допов. Київ : ІнЮре, 2016. 640 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. Верховна Рада України : сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-172>.
6. Сорока І. В. Окремі елементи криміналістичної характеристики крадіжок майна громадян, вчинених неповнолітніми. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2022. Вип. 5. С. 192–200.